

تدوین سناریوهای مؤثر بر تأثیرات ژئواکونومیکی شیوع کرونا

نوع مقاله: پژوهشی

میرنجف موسوی^۱، محسن جان پرور^۲، ساجد بهرای جاف^۳، ریحانه صالح آبادی^۴، علی شمس الدینی^۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۲/۱۶

چکیده

ژئواکونومی، دانش طراحی و بازآفرینی استراتژی‌های بازیگران با استفاده از منابع جغرافیای قدرت با ماهیت اقتصادی در مناسبات فرملی، ملی، منطقه‌ای و جهانی هستند. شیوع ویروس کرونا تأثیرات مختلفی را بر وضعیت ژئواکونومیکی جهان بر جای گذاشته است. در این تحقیق تلاش شده تا تأثیرات ژئواکونومیکی شیوع ویروس کرونا بر ساختار جهان را بر اساس روش آینده‌نگاری بررسی و تحلیل نماید. تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و نوع روش پژوهش توصیفی-تحلیلی است. ماهیت داده‌ها کمی و کیفی بوده و روش گردآوری داده‌ها و اطلاعات به‌صورت کتابخانه‌ای، اسنادی و پیمایشی است. تجزیه و تحلیل داده‌ها مبتنی بر تکنیک‌های آینده‌پژوهی از جمله تحلیل تأثیرات متقابل است. در این تحقیق برای ۷ عامل کلیدی در مجموع ۳۵ حالت (عدم قطعیت) در نظر گرفته شده است، نتایج تحقیق نشان می‌دهد از بین سناریوهای تدوین شده، ۷ سناریوی قوی و محتمل، ۴۷۰۶ سناریوی با سازگاری ضعیف پیش‌روی آینده وضعیت ژئواکونومیکی ناشی از شیوع ویروس کرونا وجود دارد. از ۷ سناریوی قوی و محتمل، ۴ سناریو وضعیت نامطلوب، ۲ سناریو وضعیت مطلوب، ۱ سناریو نیز دارای وضعیت ایستا و بینابینی است. از بین سناریوهای مطلوب سناریوی ۷ بهترین و از بین سناریوهای نامطلوب نیز سناریوی ۴ بدترین و محتمل‌ترین سناریوی آینده وضعیت ژئواکونومیکی ناشی از شیوع ویروس کرونا است.

واژه‌گان کلیدی: ژئواکونومی، آینده پژوهی، سناریو نگاری، ویروس کرونا.

۱- استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران. (نویسنده مسئول) mousavi424@yahoo.com

۲- استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

۳- دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

۴- دانش آموخته دوره دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

۵- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران.

مقدمه

در اقتصاد جهانی ما شاهد روابط و پویایی آنها و ارتباط عوامل اقتصادی با عوامل جغرافیایی هستیم. این عامل سبب شده است تا مفهوم ژئوکونومیک مطرح گردد. متغیرهای اقتصادی مانند جریان سرمایه، سیستم‌های مالی در ارتباط با جغرافیا و سرزمین کشورها قرار دارد (Kvinikadze, 2017). ادوارد لوتواک مبدع اصطلاح ژئوکونومیک در کتاب خود بیان نمود که جنگ‌های امروزه در ارتباط با عوامل اقتصادی معنا و مفهوم یافته است. به‌عنوان مثال یک کشور با دستکاری در قیمت نفت می‌تواند کشور مورد نظر خود را در راستای اهداف و منافع هدایت نماید (Leonard, 2015). جهان امروز وارد عصر ژئوکونومیک شده است و این عرصه به میدان نبرد برای به‌دست آوردن، استفاده و توزیع مجدد کالاها و خدمات ملی بین‌المللی تبدیل شده است. بنابراین هر گونه تغییر در عرصه ژئوکونومیک می‌تواند حیات و تداوم کشورها را تحت تأثیر خود قرار دهد. هم‌اکنون عرصه جهانی با بیماری کووید ۱۹ از دسامبر ۲۰۱۹ درگیر شده است. این بیماری نخستین بار از شهر ووهان چین به سایر مناطق جهان گسترش پیدا کرد و هم‌اکنون دارای همه‌گیری وسیعی است؛ به‌طوری که نزدیک به نیمی از مردم جهان در قرنطینه اجباری به‌سر می‌برند. شیوع این بیماری به‌صورت گسترده می‌تواند تأثیرات ژئوکونومیک وسیعی در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی داشته باشد. گزارشی که از سوی یونیسف منتشر شده است بیان کرده که اندازه ویروس آنقدر کوچک است که با چشم نمی‌توان دید. عمر این ویروس بیش از ۱۲ ساعت است و در دمای بین ۲۷ تا ۲۶ درجه سانتی‌گراد تا روزها می‌تواند زنده بماند. به‌همین دلیل در مناطق گرم زندگی نمی‌کند. بنابراین دانشمندان جهان مطرح نموده‌اند قرنطینه می‌تواند نقش مهمی در کنترل این ویروس داشته باشد. بنابراین، این اقدامات می‌تواند اقتصاد جهانی را با اختلال روبرو سازد و اگر مدت‌زمان طولانی این روند ادامه یابد، سقوط اقتصاد جهانی را سبب خواهد شد. سازمان ملل و بهداشت جهانی برای کنترل این ویروس تلاش بسیاری نموده‌اند اما وضعیت جهانی روزبه‌روز در حال بدتر شدن است و

تعداد زیادی از کشورها را به اسارت خود در آورده است (Khan, 2020). بدون قرنطینه کنترل این ویروس کم‌وبیش غیر قابل انجام خواهد بود. با توجه به اینکه قرنطینه سبب خاموش شدن بسیاری از کارخانه‌ها و بی‌کار ماندن نیروی کار در عرصه منطقه‌ای و جهانی می‌شود، می‌تواند خسارات اقتصادی را به دنبال داشته باشد. با توجه به اینکه در اقتصاد مدرن تمامی اقتصادها با یکدیگر ادغام شده‌اند می‌توان مشاهده نمود که هر اتفاقی در هر نقطه از جهان رخ دهد تأثیرات متوسط تا زیادی بر سایر مناطق جهانی خواهد داشت. بنابراین این ویروس با تحت تأثیر قرار دادن اقتصاد چین به‌طور قابل توجهی می‌تواند بر سایر اقتصادهای دیگر از جمله اتحادیه اروپا، کشورهای آسیای شرقی و... تأثیر گذارد. چین دومین قدرت اقتصادی جهان با ارزش ۱۳,۶ تریلیون دلار است که بعد از ایالات متحده آمریکا قرار دارد و حدود ۱۶ درصد از تولید ناخالص داخلی جهان را به خود اختصاص داده است. هرگونه تعطیلی در این کشور و تغییر در میزان تولیدات می‌تواند تأثیرات منفی بر سایر شرکت‌های جهانی داشته باشد. علاوه بر این، این کشور قدرت بالایی برای عرضه کالا و خدمات خود دارد و با قرنطینه خریداران، اقتصاد بین‌المللی دچار کاهش فروش می‌شود. به‌عنوان مثال اپل بیان نموده است که به دلیل سقوط فروش در چین نمی‌تواند به اهداف درآمدی خود برسد (INMAN, 2020). بنابراین در این تحقیق با روش آینده‌نگری به دنبال تدوین سناریوهایی برای آینده اقتصادی جهان پس از کرونا هستیم. با توجه به اینکه اندیشیدن در مورد آینده برای داشتن عملکردهای مناسب و صحیح ضروری است لازم است تا واکنش‌ها و کنش‌های موجود در یک قلمرو سرزمینی در عرصه منطقه‌ای و بین‌المللی را در دستور کار خود قرار دهیم. از این رو تصورهای آینده آرمان‌ها، مقاصد، امیدها، نگرانی‌ها و آرزوها می‌توانند به‌عنوان پیشران‌های فعلی ما در نظر گرفته شوند. بنابراین بررسی آینده جهانی پس از کرونا و تغییرات ژئوپلیتیکی مرتبط با آن از موضوعاتی مورد توجه است که از طریق تهیه سناریوهای مناسب و صحیح قابل بررسی و پیش‌بینی خواهد بود. بنابراین سناریونویسی تحت عنوان یکی از روش‌های آینده‌پژوهی،

ابزاری مناسب جهت تحلیل سیاست‌ها و شناخت شرایط، تهدیدات، فرصت‌ها، نیازها و ارزش‌های برتر آینده در نظر گرفته می‌شود. پرسش اصلی تحقیق بدین صورت است که سناریوهای مؤثر بر تأثیرات ژئواکونومیک شیوع کرونا به چه صورتی تدوین می‌شود؟ فرضیه تحقیق نیز بدین صورت است که به نظر می‌رسد شیوع گسترده کرونا دارای تأثیرات قابل توجهی بر بازیگران ژئواکونومیک، ساختار جهانی، کنش‌های و ارتباطات و... است.

در زمینه مطالعات انجام شده مرتبط با موضوع باید گفت، به دلیل جدید بودن موضوع، تحقیق مستقلی در زمینه ارتباط بین کرونا و ژئواکونومی انجام نشده است؛ اما مقالاتی چند در ارتباط بین مسائل اقتصادی و کرونا انجام شده که در ادامه به آنها اشاره شده است.

خان^۱ (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیرات کرونا در اقتصاد چین» بیان می‌کند که نتایج بررسی بر روی تأثیرات اقتصادی کرونا و ویروس نشان می‌دهد که ویروس از بازار مواد غذایی دریایی ووهان چین انتشار یافته است و به تدریج در سراسر جهان منتشر شده است. دولت چین مرزهای این شهر را مسدود نموده است. هیچ کارخانه‌ای به منظور تولید محصولات باز نیست و همه فرودگاه‌ها نیز پلمپ شده است و ورود و خروج افراد نیز به چین تحت کنترل قرار گرفته است. از تأثیرات این ویروس بر اقتصاد چین این است که نرخ تورم در کشور به بالای ۵۰ درصد رسیده است و رشد اقتصادی نیز ۲ درصد کاهش پیدا نموده است. خان (۲۰۲۰) در مقاله‌ای دیگر با عنوان تأثیرات کرونا بر جوامع جهانی بیان می‌کند، قرنطینه دارای تأثیرات منفی بر اقتصاد جهانی است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که قرنطینه نقش مهمی در کنترل ویروس دارد اما از طرف دیگر فعالیت‌های تجاری جهان بر سطح قیمت‌ها کالاهای مختلف تأثیر می‌گذارد و سبب بروز بیکاری و مختل شدن روند توزیع و تولید جهانی می‌گردد. خان (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان کووید ۱۹ و اقتصاد جهانی بیان می‌کند کرونا می‌تواند تأثیرات منفی بر اقتصاد جهانی و قیمت نفت داشته باشد. بنابراین می‌توان

^۱ Khan

آشوب‌های اقتصادی ناشی از این بحران را برای کشورها در نظر گرفت. بدین صورت که اکثر عرضه کالاها و بورس کالا، کاهش یافته و قیمت کالاها افزایش می‌یابد. رانی (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیرات کروناویروس بر اقتصاد هند» بیان می‌کند این ویروس می‌تواند تأثیرات منفی و بالقوه خطرناکی را برای خانواده‌ها داشته باشد، زیرا باعث می‌شود تا خانواده‌ها در آمد خود را از دست بدهند و در نتیجه مشاغل بیش از هر اندازه از این عامل ضرر بینند.

۱- مبانی نظری

۱-۱- مفهوم ژئواکونومی

این اصطلاح نخستین بار در مقاله ادوراد لوتواک (۱۹۹۰) برای توصیف چگونگی نظام جهانی پس از جنگ سرد در عرصه رقابت اقتصادی دولت‌ها مطرح گردید. لوتواک (۱۹۹۳) در کتاب خود بیان نمود که اتحاد جماهیر شوروی درگیری نزدیکی در زمینه اقتصادی با اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا خواهد داشت. در همین راستا ساموئل هانتینگتون بیان نمود که درگیری نظامی بین کشورها در آینده بعید به نظر می‌رسد و در این زمینه قدرت اقتصادی به‌طور فزاینده‌ای در تعیین نمودن تقدم یا اهمیت اهداف ملی کشورها در مقابل سایرین از نقش مهم‌تری برخوردار خواهد بود. فرانسیس فوکویاما (۱۹۹۲) نیز پیش‌بینی نمود که دگرگونی‌هایی در بازار سرمایه در حال رخ دادن است که نفوذ در بازار اقتصادی می‌تواند جایگزین پیشرفت نظامی و فنی گردد (Luttwak, 1990: 18). در واقع در تعریف ژئواکونومی دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد عده‌ای آن را تجارت و حمایت از صنایع داخلی بدون توجه به بعد ژئوپلیتیکی آن می‌دانند (Lorot, 2001) عده‌ای دیگر استفاده از این عامل را برای فراهم آوردن زمینه‌های قدرت اقتصادی می‌دانند (Youngs, 2011) و در نهایت برخی دیگر آن را رابطه متقابل بین اقتصاد بین‌الملل ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژی در نظر گرفته‌اند (Thirlwell, 2010). در دهه ۲۰۰۰

ما شاهد به وجود آمدن چالش‌ها و خطرات بالقوه‌ای در عرصه جهانی بوده‌ایم و این عامل نشان دهنده وابستگی متقابل غالباً نامتقارن دولت‌ها به یکدیگر بوده است به این معنا که دولت‌ها نیازمند منابع قدرت در روابط اقتصادی و چانه‌زنی بر سر آنها بوده‌اند. کوهان‌نی (۱۹۹۷) در کتاب «معنای قدرت و وابستگی متقابل» بیان می‌کند که وابستگی متقابل کشورها بر یکدیگر دارای تأثیرات منفی شامل اختلال در سیستم زنجیره عرضه جهانی و جریان‌های تجارت غیرقانونی و همچنین افزایش آسیب‌پذیری به‌عنوان اهرم‌های استراتژیک کشورها در مقابل یکدیگر می‌توانند به کار گرفته شوند (Aaltola, 2014, Fjäder, 2018). این آسیب‌پذیری‌ها می‌توانند امنیتی اقتصادی جهانی را دچار اختلال نمایند و محاسبات اقتصادی را براساس ویژگی‌های استراتژیک مختل کنند (Wigell, 2016). بنابراین مفهوم ژئواکونومیک به‌طور فزاینده‌ای در مباحث آکادمیک و همچنین از سوی سیاستمداران مورد توجه قرار گرفت. با این حال متلین و گل (۲۰۱۶) اعتقاد دارد که تعداد زیادی از سیاستمداران و تحلیلگران سیاسی از این اصلاح بدون آنکه به روشنی یا حداقل جنبه‌های مختلف آن را در نظر بگیرند استفاده می‌نمایند (Scholvin, 2018).

۱-۲- تهدیدات بیولوژیکی

تعداد زیادی از عوامل عفونی در طول تاریخ بشریت وجود داشته است که مسئول بروز حوادث بیولوژیکی بوده‌اند. مراکز کنترل پیشگیری از بیماری‌ها (CDC) و انسیتوی ملی آلرژی و بیماری‌های عفونی عوامل کلیدی تهدیدات بیولوژیکی را به سه دسته (A, B, C) طبقه‌بندی می‌کنند. عوامل بیماری‌زای دسته A شامل بالاترین عوامل بیولوژیکی با بالاترین اولویت است که از بیشترین خطر برای امنیت ملی و بهداشت عمومی برخوردار هستند. مقولات مرتبط با توانایی انتشار شخص به شخص، ایجاد مرگ و میر بالا، تأثیرات عمده بر سلامت عمومی و ایجاد هراس اجتماعی و بروز اختلالات فردی و عمومی می‌تواند از نتایج بیماری‌های این گروه محسوب شود (CDC, 2000; 19). عوامل گروه B، گروه وسیعی از میکروارگانیسم‌های بیماری‌زا و نیز توکسین‌های بیولوژیک را شامل می‌شوند که انتشار

کم‌وبیش آسانی دارند، اما از قدرت کشتار و آسیب‌زایی کمتری برخوردارند. تشخیص این ارگانسیم‌ها و توکسین‌ها نیازمند به‌کارگیری انواعی از روش‌های نوین تشخیصی است که مرکز کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها در آمریکا پیشنهاد می‌کند. عوامل گروه C، شامل میکرو ارگانسیم‌های نوظهور و به‌شدت بیماری‌زایی هستند که به‌خاطر در دسترس بودن و قدرت تکثیر و انتشار آسان، می‌توانند با فناوری‌های زیستی طوری تغییر یابند که به‌عنوان ارگانسیم‌های مرگبار در جنگ‌افزارهای بیولوژیک قابل استفاده گردند. این عوامل از این نظر مورد توجه هستند که به‌علت نبود دانش کافی از راه‌های انتشار، مکانسیم‌های عفونت-زایی و کنترل آنها، برای مواجه احتمالی با عوامل این گروه، باید پژوهش‌ها در حوزه‌های تشخیص، درمان و پیشگیری از عفونت‌های حاصله توسعه یابد (زارع، ۱۳۹۴: ۱۸۵). در این بررسی سندروم حاد تنفسی کووید ۱۹ و تأثیرات ژئوپلیتیکی آن بر عرصه جهانی تحت عنوان بیماری طبقه A قابل بررسی است.

۳-۱- آینده‌نگاری

آینده‌نگاری در برگیرنده مجموعه اقداماتی است که با استفاده از تجزیه و تحلیل منابع موجود، الگوهای مورد قبول و عوامل ثابت و متغیره ترسیم آینده به‌صورت بالقوه می‌پردازد. آینده‌نگاری قادر است تا با تدوین سناریوهایی امروز و واقعیت جهان فردا را به تصویر بکشد و آینده‌هایی که به‌صورت مطلوب هستند را با برنامه‌ریزی مناسب و صحیح ترسیم نماید (Bell, 2008). آینده‌نگاری در واقع قادر است تا به معرفی و توصیف نیروهایی که می‌توانند بر تصمیمات سری تأثیرات قابل توجهی داشته باشند پردازد (Glenn, 2009). در واقع این عامل کمک می‌نماید سیاست‌ها و اقدامات مناسب مطابق با آینده مورد نظر از سوی سیاستمداران و برنامه‌ریزان در ابعاد و جنبه‌های مختلف گرفته شود. زیرا آینده‌نگاری می‌تواند با فراهم آوردن شواهدی در فرایندهای برنامه‌ریزی استراتژیک مورد توجه قرار گیرد (Roney, 2011). سناریونویسی به‌عنوان یکی از روش‌های آینده‌پژوهی، ابزاری برای تحلیل سیاست‌ها و شناخت شرایط، تهدیدات، فرصت‌ها، نیازها

و ارزش‌های برتر آینده است (موسوی و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۳). سناریو نویسی که به‌عنوان یکی از تکنیک‌های مهم آینده‌پژوهی مطرح است که مبتنی بر رویکرد هنجاری است؛ سناریو روشی برای ترسیم آینده است (موسوی و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۸). هدف سناریوسازی، گسترش تفکر دربارهٔ آینده و عریض‌تر کردن طیف بدیل‌هایی است که می‌تواند مورد نظر باشد. در سناریونویسی، سناریوها به‌طرز ماهرانه‌ای گزینه‌های گوناگون آینده و چگونگی تحقق آنها را ترسیم می‌کند و انواع احتمال‌ها دربارهٔ آیندهٔ موضوع را بیان می‌کند. برنامه‌ریزی بر پایهٔ این سناریوها، یک ابزار مؤثر برنامه‌ریزی راهبردی برای برنامه‌ریزی بلندمدت در شرایط نامشخص است. این به ما کمک می‌کند تا با راهبرد مطلوب و مؤثر، اقدام به تدوین طرح‌ها برای موقعیت‌های غیرمنتظره و انتخاب مسیر درست و مناسب مربوط به مسائل کنیم (موسوی و کهکی، ۱۳۹۶: ۱۱۳). با توجه به اینکه بحران همه‌گیری کرونا به‌عنوان یک عامل بیماری‌زایی مشترک در تمامی جوامع بشری و سازه‌های سیاسی فضایی مختلف شناخته می‌شود جای داردی تا با رویکرد آینده‌نگری به پیامدهای این بیماری بر ژئواکونومیک در عرصهٔ ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی پرداخته شود. زیرا بیشترین تأثیرات این بیماری بر ساختار ژئواکونومیک جهانی کشورها است و ما با استفاده از این رویکرد به تدوین سناریوهایی که موجب تغییرات و تحولات در ساختار ژئواکونومیک جهانی می‌شود می‌پردازیم.

شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق: تأثیرات ژئواکونومیک کرونا

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

۲- روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش پژوهش توصیفی-تحلیلی است. ماهیت داده‌ها کیفی و کمی و روش گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای، میدانی (پرسشنامه تأثیرات متقابل) و پیمایشی (در چند مرحله است). جامعه آماری تحقیق ۱۰ نفر از متخصصان رشته جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک بوده‌اند (باتوجه به نوع پرسشنامه و لزوم دقت بالا در ارائه جواب‌ها، تعداد جامعه آماری محدود انتخاب شده‌اند). تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از تکنیک‌های آینده‌پژوهی در چند بخش شامل پویا محیطی (برای جمع‌آوری شاخص‌های مربوطه) و تکنیک آثار متقابل (استفاده از نرم‌افزار سناریویزارد برای تدوین سناریو) است.

۳- یافته‌های تحقیق

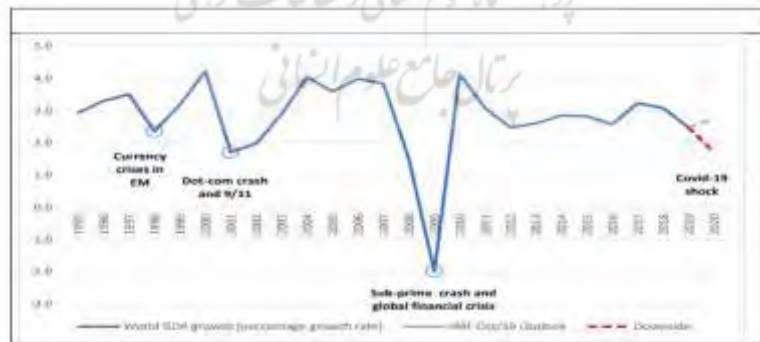
۳-۱- تأثیرات ژئواکونومیک کرونا

۳-۱-۱- زنجیره تأمین مواد جهانی

شبکه‌های زنجیره تأمین جهانی عاملی دیگری است که تحت تأثیر بیماری کووید ۱۹ قرار گرفته است و تأثیرات منفی قابل توجهی بر این عامل داشته است. همانطور که شاهد هستیم بازارهای مختلف جهانی تحت تأثیر عملکرد عرضه جهانی مختل شده‌اند. و تأثیرات این عامل به صورت پراکنده در سطوح مختلف شبکه‌های تأمین قابل مشاهده است. تجارت جهانی در سال ۲۰۲۰ در هر منطقه از جهان سقوط خواهد کرد و تمام بخش‌های اقتصادی یک کشور را تحت تأثیر خود قرار خواهد داد. اقتصاد کشورهای صادرکننده قوی نیز تحت تأثیر این عامل قرار خواهند داشت. سازمان تجارت جهانی پیش‌بینی می‌کند که تجارت جهانی در سال ۲۰۲۰ به دلیل گسترش بیماری کووید ۱۹ تا حدود ۳۲ درصد سقوط خواهد نمود. شرکت‌های خودروسازی به دلیل کمبود قطعات اقدام به تعطیلی خواهند نمود. این عامل در صنعت اتفاق خواهد افتاد و بخش‌هایی از تولید کالاهای لوکس مانند ساعت‌های سوئیس، تولیدکنندگان با عرضه محصولات با اختلال مواجه خواهند شد. اختلال در زنجیره تأمین مواد سبب خواهد شد تا هزینه تجارت برای شرکت‌های تولیدی افزایش یابد. شرکت‌هایی مانند تولیدکنندگان اسباب بازی کم‌وبیش ۷۰ درصد محصولات خود را از چین خریداری می‌نمایند. با بسته شدن کارخانه‌ها در چین و مسیرهای حمل و نقل این صنعت متلاشی خواهد شد. مطابق آمار موسسه مدیریت تأمین ایالات متحده آمریکا ۷۵ درصد از شرکت‌ها اختلال در تأمین مواد اولیه گزارش داده‌اند. شرکت‌ها علاوه بر کمبود مواد اولیه و محصولات نهایی با کمبود در گزینه‌های حمل و نقل هوایی و اقیانوسی برای جابجایی مواد و محصولات خود نیز روبرو هستند و این یک آسیب واقعی را پدید آورده است (Nouno, 2020).

۲-۱-۳- تولید مواد اولیه جهانی

قبل از شروع کرونا ویروس داده‌ها نشان دهنده تثبیت در تولید و خدمات بوده است. شرایط مالی نیز تقویت شده بود و سیاست‌های مرتبط با افزایش مسکن و سیاست‌های پولی سبب کاهش تنش‌ها در سیاست تجارت شده بود. برآوردها حاکی از آن است که در سه ماهه چهارم سال ۲۰۱۹ رشد اقتصاد جهانی به بیش از ۲ درصد رسیده است. به دنبال افزایش مالیات بر مصرف در ماه اکتبر اقتصاد ژاپن تضعیف شد؛ آلمان نیز به سرعت در معرض کاهش سرعت رشد جهانی قرار رفت. رشد همچنان در حال فروکش کردن است و بسیاری از اقتصادهای در حال ظهور با رشد ناخالص داخلی در چین عملاً عملکردی ندارند و وام‌ها و ترازنامه‌های آنها در حال از دست دادن ارزش خود است. تولید صنعتی در اواخر سال ۲۰۱۹ همچنان با رکود مواجه بود و رشد هزینه‌های مصرف از بین رفت. سرعت فروکش کردن فروش جهانی خودرو تا سال ۲۰۲۰ ادامه داشت. پس از شیوع کرونا ویروس داده‌ها نشان می‌دهد که ماهانه ۱۰ درصد از فروش خودروها در ژانویه سال ۲۰۲۰ در چین روبرو شده است. تجارت جهانی به شدت تضعیف شده و حجم معاملات بازرگانی در سه ماهه چهارم سال ۲۰۲۰ به شدت کاهش داشته است. رشد سرمایه‌گذاری در اقتصاد گروه ۲۰ به استثنای چین نیز با نرخ ۵ درصد در سال ۲۰۱۸ به نرخ ۱ درصد رسیده است (OECD, 2020).

شکل ۲: رشد اقتصادی کشورها از ۱۹۹۰-۲۰۲۰

Source: UNCTAD calculations based on IMF, WEO, October, 2019

۳-۱-۳- زنجیره توزیع محصولات جهانی

برای درک این موضوع می‌توان به دو کانال اقتصادی تقاضا و تأمین مالی اشاره نمود. تقاضا، ترکیبی از کاهش درآمد و تغییر احساسات است که انتظار می‌رود نبود واکسن کرونا و ویروس بر هزینه‌های خصوصی به‌ویژه در خدمات تأثیرات منفی داشته باشد. بخش گردشگری و سرگرمی به‌ویژه در فعالیتهای مرتبط با خدمات عمومی با کاهش ساعات کار، اخراج احتمالی و... سبب شده است تا هزینه‌های خانوارها افزایش یافته و ناامنی اقتصادی را برای کسانی که دسترسی به خدمات اجتماعی ندارند پدید آورد. از سوی دیگر تقاضای دولت نیز می‌تواند در بسیاری از کشورها افزایش یابد و از طریق ابتکار عمل در ایجاد کمک‌های اضطراری با بیماری مبارزه نماید. اثر تقاضا در کوتاه‌مدت می‌تواند منفی باشد. از سوی دیگر افزایش ریسک‌پذیری از زمان ویروس کرونا تا کنون باعث عدم قطعیت در بازارهای سهام شده است و اصطلاحاتی مانند بحران‌های مالی جهانی را به‌وجود آورده است و این ناپایداری مالی نیز به سرعت در حال افزایش است. بازارهای اوراق بهادار از خود وارونه‌های شدیدی را نشان داده‌اند. در خارج نیز بازار ارز نوسانات شدیدی را تجربه نموده است و انتظار می‌رود سیاست‌های پولی مناسبی در این زمینه تنظیم شود. گزارش‌های تجاری و توسعه جهانی به‌صورت گسترده‌ای نشان می‌دهد که دامنه بی‌سابقه‌ای در وام چه دولتی و چه خصوصی پدید آمده است. ۲۲۹ تریلیون دلار در پایان سال ۲۰۱۸ و بیش از دو و نیم برابر تولید ناخالص داخلی جهانی وام پرداخت شده است و این رکورد اقتصادی می‌تواند بحران مالی جهانی را افزایش دهد (UNCTAD, 2020). از سوی دیگر بیماری کووید ۱۹ سبب شده است تا بسیاری از مردم در خانه کار کنند یا به ممنوعیت سفر و... داشته باشند. شواهد نشان می‌دهد که مشکلات ناشی از این بیماری به‌صورت یکسان در سیستم اقتصاد جهانی توزیع نشده است، بلکه بخش تولیدات ثانویه که در برگیرنده عوامل خدماتی است شرایط بدتری را تجربه نموده‌اند. در واقع سفرهای جهانی از خطوط هوایی گرفته تا شرکت‌های مسافرتی کازینوها و هتل‌ها با کاهش شدیدی

روبرو شده‌اند. فعالیت بیش از ۹۰ درصد افراد از طریق خطوط هوایی و کشتیرانی نابود شده است. بسیاری از دولت‌ها مرزهای خود را بسته‌اند و این عامل صنعت گردشگری جهانی را با معضلاتی روبرو ساخته است (Nouno, 2020). بدیهی است کشورهایی مانند یونان، پرتغال، مکزیک و اسپانیا که به صنعت گردشگری متکی هستند و این صنعت بیش از ۱۵ درصد از تولید ناخالص داخلی این کشورها را تشکیل می‌دهد به شدت تحت تأثیر این بیماری قرار دارند.

۴-۱-۳- ساختار ژئواکونومیک جهانی

تأثیر اقتصادی کروناویروس انتظار می‌رود بیشتر از سارس باشد و به این دلیل است که چین از بازیگری در اقتصاد جهانی در اوایل سال ۲۰۰۰ به یک قدرت اقتصادی قوی تبدیل شد. چین بیش از ۴ درصد از تولید ناخالص داخلی جهانی را در مقایسه با امروز که برابر با ۱۶ درصد است بعد از این بیماری به دست آورد. چین به عنوان بخش جدایی‌ناپذیر در زنجیره تأمین جهانی تبدیل شده است که حدود یک‌پنجم بازده تولیدی را براساس مدل شبیه‌سازی شده جهانی به دست آورده است. تولید ناخالص داخلی چین همزمان با تولید ناخالص داخلی جهانی کاهش می‌یابد. بنابراین انتظار می‌رود که کروناویروس تولید جهانی را به استثنای چین کاهش دهد. ۰٫۸ درصد در سه ماهه اول سال و ۰٫۳ درصد برای تمام کشورها در سال ۲۰۲۰ انتظار می‌رود کاهش داشته باشد. پیش از همه‌گیری این ویروس اقتصاد جهانی نزدیک به ۲٫۸ درصد رشد بالقوه داشت و پیش‌بینی می‌شود که این موضوع به ۲٫۵ درصد برسد. زیرا پتانسیل‌های اقتصادی مرتبط با بیکاری در امسال رشد قابل توجهی خواهد داشت. خطرات رکود اقتصادی که در جنگ تجاری چین و ایالات متحده قابل مشاهده بود رو به زوال است بنابراین انتظار می‌رود ساختار ژئواکونومیک جهانی با این ویروس دچار تغییر و تحولاتی گردد (Zandi, 2020).

۵-۱-۳- تولیدات ثانویه جهانی

موضوع بازار آزاد جهانی نخستین بار از سوی لیبرال‌های کلاسیک مانند آدام اسمیت^۱، دیوید ریکاردو^۲ و برنارد ماندویل^۳ مطرح شد. آنها استدلال نمودند که افرادی که جهت دستیابی به اهداف خود علاقه‌مند هستند تا به‌عنوان دست پنهان در یک جامعه اقداماتی را انجام دهند (Stilwell, 2006: 25). آنها برای دستیابی به بازارهای آزاد استدلال نمودند که همکاری‌های اجتماعی با تکیه بر اخلاق باید به‌صورت گسترده انجام شود. بنابراین بازار سرمایه‌داری باید بتواند با کمک نهادهای سیاسی بین شرکت‌های مختلف پیوندهایی را برقرار سازد و از سویی دیگر ارزش‌های مرتبط با حقوق فردی بر حقوق جمعی را در نظر داشته باشد. استدلال‌هایی در مورد برتری سرمایه‌داری بر سیستم اقتصادی مکتب‌گرایانه ارائه شده است که نشان‌دهنده توانایی‌های بازارها در ایجاد و توزیع کالاها و خدمات با کارآمدی بالاتر است (Soysa, 2017: 6). سرمایه‌داری سبب می‌شود تا افراد تمایل به سودمندی داشته باشند. یعنی تقسیم کار به‌عنوان یکی از سازوکارهای بازار آزاد سرمایه‌داری محسوب می‌گردد. این مسئله سبب افزایش عادت‌های همکاری و اعتماد به‌ویژه در ارتباط با انجمن‌هایی می‌شود که از منافع جمعی در سطح گسترده بهره‌مند هستند. به‌عنوان مثال، دورکهایم، حالت‌های ابتدایی تولید را به‌سمت همبستگی مکانیکی و فیزیکی فرا می‌خواند که می‌تواند جایگزین مناسبی برای اقدامات ارگانیکی در یک جامعه سرمایه‌داری باشد که در نهایت اشکال همبستگی را با تقسیم کار پیچیده فراهم می‌کند (Smelser, 1994: 7). با گسترش بازار آزاد حوزه‌های مرتبط با صلح و رفاه نیز فراهم می‌شود. این موضوع قابل مشاهده است که همانطور که لیبرال‌ها از طریق همکاری اجتماعی که توسط تقسیم کار ایجاد شده است گسترش می‌یابد. بنابراین، یک حکومت که خواهان استفاده حداکثری از رفاه اجتماعی است، مداخله حادقلی دولت را در

¹ Adam Smith

² David Ricardo

³ Bernard Mandeville

عملکردهای بازار باید دارا باشد. آدام اسمیت بیان می‌کند بازار آزاد سرمایه‌داری منجر به افزایش اعتماد عمومی می‌شود که تشکیل اتحادیه اروپا نمونه بارز آن است. تجارت و وابستگی اقتصادی سبب می‌شود تا اتحاد سیاسی بین دشمنان نیز به‌طور قابل ملاحظه‌ای شکل گیرد. بنابراین می‌توان مشاهده نمود که با بروز یک بیماری همه‌گیر از جمله کرونا ویروس ما شاهد خواهیم بود که کشورها به سود منفعت ملت‌های خود گام برمی‌دارند و این موضوع بازار آزاد سرمایه‌داری و جهانی را به‌صورت مستقیم تحت تأثیرات خود قرار می‌دهد. زیرا بازار آزاد نشان‌دهنده نوعی ارتباط و اعتماد بین کشورها و ملت‌ها در راستای تأمین اهداف و منافع ملی خود است در صورت بروز یک مشکل همه‌گیر این بازار به شکل محسوسی تضعیف گشته و ما شاهد افول بازار آزاد در جوامع سرمایه‌داری به شکلی آشکار خواهیم بود.

۶-۱-۳- ارتباطات و کنش‌های جهانی

کرونا ویروس می‌تواند تأثیرات مخربی برای یک جامعه جهانی مشترک که دارای تهدیدات مشابهی هستند داشته باشد. در سطح جهانی الگوی انتشار کرونا ویروس به‌صورت پاندمیک است؛ حتی کشورهایی که توانایی بالایی در کنترل انتشاری این بیماری داشته باشند تنها در دوره زمانی محدودی از ورود آن به کشورشان جلوگیری خواهند نمود. در حال حاضر کنش‌های اقتصادی جهانی تحت تأثیر این ویروس با کاهش شدیدی روبرو شده است. زنجیره تولید، توزیع و مصرف جهانی برای مدت زمان کوتاهی از روند طبیعی خارج شده است. اقتصاد توریسم در سراسر جهان با افت قابل توجهی روبرو شده است. شاخص بورس در اکثر کشورهای توسعه‌یافته سقوط نموده و نمودار صعودی عملکردهای شرکت‌های حمل و نقل بین‌المللی به شکل نزولی در آمده است. وابستگی تمامی اقتصادهای جهان به اقتصاد چین سبب شده است تا اقتصاد جهانی و تأمین نیازهای عمده جهان از سوی این کشور بر کل اقتصاد جهان سایه افکند. کشورهای جهان برای کنترل این بیماری بسیاری از مرزهای خود را بسته‌اند. از این رو ما شاهد کمترین تعاملات بین

کشورهای جهان هستیم. بنابراین این بیماری از تأثیرات منفی قابل توجهی بر کنش‌های ارتباطی بین کشورها به دلیل پدید آمدن کنترل‌های شدید مرزی و رفت و آمد بین کشورها برخوردار بوده است. از سویی دیگر می‌توان بیان نمود که این بحران می‌تواند همان‌طور که در کوتاه‌مدت سبب متوقف شدن صادرات چین به سایر کشورها شده است، در طولانی‌مدت نیز سبب گردد تا کشورها از میزان سطح وابستگی خود به کالاهای چینی بکاهند. در سال ۲۰۰۳، چین در حدود چهار درصد از تولید ناخالص داخلی جهان را به خود اختصاص داده بود و هم‌اکنون در حدود هفده درصد از آن را به خود اختصاص داده است. همچنین این کشور در سال گذشته، به‌تنهایی هفتاد درصد از رشد اقتصادی جهان را بر عهده داشته است و بسیار روشن است که اقتصاد موضوعی است که با ایجاد همگرایی بخشی، در تمامی امور بین‌الملل اثرات قابل توجهی بر ارتباطات و کنش‌های جهانی خواهد داشت. این بدان معناست که بحران در چین، کلیت امور جهانی را تحت تأثیرات خود قرار خواهد داد.

۷-۱-۳- بازیگران ژئواکونومیک جهانی

رئیس‌جمهور چین شی جینپینگ در ۲۳ فوریه ۲۰۲۰ بیان نمود که شیوع ویروس کرونا جدید یک بحران در بهداشت عمومی است که می‌تواند خطر جدی برای اقتصاد جهانی ایجاد نماید. اقتصاد کلان می‌تواند از طریق توقف در فعالیت‌های تولید، در زنجیره عرضه تغییراتی ایجاد نماید. در این بین کشورهایمانند چین و ایالات متحده آمریکا دچار بحران می‌شوند. از سویی دیگر عربستان سعودی در گروه ۲۰ در تاریخ ۲۰ فوریه ۲۰۲۰ بیان نمود که شرکت هوندا موتور باعث کاهش تولید خودرو در دو کارخانه داخلی شده است و این به علت نگرانی‌ها در مورد عرضه قطعات از چین به علت شیوع کروناویروس بوده است. بنابراین عربستان سعودی نیز تحت تأثیر این ویروس قرار گرفته است. از سوی دیگر سخنگوی هیوندا در سال ۲۰۲۰ علاوه بر تأثیرات نگران‌کننده این ویروس بر زندگی بشر بیان نمود که ما شاهد کاهش چشمگیر پتانسیل‌های تولیدی نه تنها از جانب چین بلکه

به صورت کلی هستیم و هرگونه اختلال در خروجی‌های چین عواقب جبران‌ناپذیری بر زنجیره‌های ارزش کشورهای منطقه‌ای و جهانی دارد. در حقیقت شاخص تولید مدیریت pmi به عنوان یک شاخص مهم در تولید شناخته می‌شود که با کاهش روبرو بوده است. میزان کاهش این شاخص برابر با دو درصد است که می‌تواند در ارتباط مستقیم با عرضه کالاهای واسطه‌ای قرار داشته باشد و شاخص‌های حمل و نقل نیز حاکی از آن است که صادرات چین به طرز چشمگیری کاهش پیدا نموده است و این عامل به صورت مستقیم بر سایر کشورها نیز تأثیر می‌گذارد. به عنوان مثال شاخص حمل و نقل بار کانتینر شانگهای و تقاضای کمتر برای کشت‌های حمل و نقل توانسته است تأثیرات منفی بر اقتصاد کشورهای جنوب شرق آسیا داشته باشد. از سوی دیگر برخی از تولیدکنندگان خودرو در اروپا ممکن است با کمبود مواد اولیه مواجه شوند و بسیاری از فعالیت‌های شرکت‌های ژاپنی نیز به سختی قطعات مرتبط با مونتاژ دوربین‌های دیجیتال را فراهم آورند. برای بسیاری از شرکت‌ها استفاده محدود از موجودی قطعات و منابع مالی بر توانایی‌های تولیدی و صادرات کل آنها تأثیر گذاشته است. به طور کلی بیشترین تأثیر اقتصادی در اروپا خواهد بود؛ سپس ایالات متحده آمریکا، صنایع خودسازی ژاپن، تجهیزات ارتباطی کره، ماشین آلات اداری در تایوان و ویتنام. بنابراین می‌توان در آینده‌ای نه‌چندان دور شاهد کاهش بازیگری این کشورها در عرصه اقتصاد جهانی و جایگزین شدن سایر کشورها خواهیم بود (UNCTAD, 2020).

۲-۳- تدوین سناریوهای تأثیرات کرونا بر ژئواکونومیک

۱-۲-۳- وضعیت‌های احتمالی عوامل کلیدی

وضعیت‌های مختلف پیش‌روی ۷ کلیدی فوق قابل تصور است که این وضعیت‌های احتمالی در تأثیرات اکونومیک کرونا بر جهان از اهمیت زیادی برخوردار است. با توجه به مباحث گذشته و بر اساس وضعیت‌های احتمالی آینده‌پیش‌روی وضعیت اکونومیک جهان، در مجموع ۳۵ وضعیت مختلف برای ۷ عامل کلیدی طراحی شد که این وضعیت‌ها

طیفی از شرایط مطلوب تا نامطلوب را شامل می‌شود. جدول ۱ وضعیت‌های احتمالی (عدم قطعیت‌ها) مختلف را در ارتباط با آینده وضعیت ژئواکونومیک جهان حاصل از انتشار ویروس کرونا را نشان می‌دهد. بعد از تهیه فهرست وضعیت‌های احتمالی، به طراحی پرسشنامه در قالب ماتریس متقاطع کلیدی پرداخته شد و توسط متخصصان جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک پاسخ داده شد. نتایج پرسشنامه داده‌های لازم را برای تدوین سناریو توسط نرم‌افزار سناریویزارد فراهم کرد. با توجه به این مسئله که در اینجا هدف تهیه سناریوهای ممکن از ۳۵ وضعیت احتمالی مربوط به ۷ عامل کلیدی است. انتظار می‌رود بیش از ۷۲۸ هزار سناریوی تلفیقی محتمل از میان این وضعیت‌های احتمالی استخراج شود که دربرگیرنده تمامی حالات پیش‌روی آینده تأثیرات ژئواکونومیک ناشی از ویروس کرونا در جهان باشد. نتایج به‌دست آمده از نرم‌افزار سناریو ویزارد نشان می‌دهد که ۷ سناریو با سازگاری قوی و محتمل، ۴۶۰۳ سناریو با سازگاری ضعیف پیش‌روی آینده تأثیرات ژئواکونومیک شیوع ویروس کرونا وجود دارد. شکل ۲ تابلوی سناریوهای با سازگاری قوی و به‌نوعی سناریوهای احتمالی را به همراه وضعیت‌های محتمل از نظر بحرانی بودن یا مطلوب بودن نشان می‌دهد. در این تابلوی سناریو، رنگ سبز وضعیت سراسر مطلوب، آبی کم رنگ نشان‌دهنده وضعیت نیمه‌مطلوب، رنگ زرد بیانگر وضعیت ایستا، رنگ صورتی وضعیت در آستانه بحران و رنگ قرمز نشان‌دهنده وضعیت بحرانی است. تابلوی سناریوهای قوی از ۳۲ وضعیت احتمالی مختلف تشکیل شده است. همانگونه که در شکل شماره ۲ هم مشاهده می‌شود، تعداد وضعیت‌های نامطلوب بر وضعیت‌های مطلوب برتری دارند. از این ۳۲ وضعیت احتمالی، ۳۷٫۵ درصد وضعیت بحرانی، ۱۲٫۵ درصد در آستانه بحران، ۲۱٫۸ درصد وضعیت ایستا، ۶٫۲ درصد وضعیت نیمه‌مطلوب و ۲۱٫۸ درصد نیز وضعیت مطلوب دارند. در مجموع ۲۸٫۱ درصد وضعیت مطلوب و ۵۰ درصد نیز وضعیت نامطلوب داشته‌اند. از ۷ سناریوی محتمل، سناریوهای ۶ و ۷ دارای وضعیت مطلوب، سناریوهای ۱، ۲، ۴، ۵ وضعیت نامطلوب داشته‌اند.

جدول ۱: عوامل اصلی و وضعیت‌های احتمالی پیش‌روی آن در آینده تأثیرات ژئواکونومیکی کرونا

عامل	عوامل کلیدی	حالت	شرح حالت‌های احتمالی
A	تولید مواد اولیه جهانی	A1	توقف تولید مواد اولیه جهانی
		A2	کاهش نسبی تولید مواد اولیه جهانی
		A3	تداوم وضعیت موجود
		A4	افزایش نسبی تولید مواد اولیه جهانی
		A5	افزایش قابل توجه تولید مواد اولیه جهانی
B	تولیدات ثانویه جهانی	B1	توقف تولید تولیدات ثانویه جهانی
		B2	کاهش نسبی تولید تولیدات ثانویه جهانی
		B3	تداوم وضعیت موجود
		B4	افزایش نسبی تولید تولیدات ثانویه جهانی
		B5	افزایش قابل توجه تولید تولیدات ثانویه جهانی
C	زنجیره تأمین مواد جهانی	C1	توقف زنجیره تأمین جهانی
		C2	کاهش نسبی زنجیره تأمین جهانی
		C3	تداوم وضعیت موجود
		C4	افزایش نسبی زنجیره تأمین جهانی
		C5	افزایش قابل توجه زنجیره تأمین جهانی
D	زنجیره محصولات جهانی توزیع	D1	توقف زنجیره توزیع جهانی
		D2	کاهش نسبی زنجیره توزیع جهانی
		D3	تداوم وضعیت موجود
		D4	افزایش نسبی زنجیره توزیع جهانی
		D5	افزایش قابل توجه زنجیره توزیع جهانی
E	ارتباطات و کنش‌های جهانی	E1	توقف ارتباطات و کنش‌های جهانی
		E2	کاهش نسبی ارتباطات و کنش‌های جهانی
		E3	تداوم وضعیت موجود

افزایش نسبی ارتباطات و کنشهای جهانی	E4		
افزایش قابل توجه ارتباطات و کنشهای جهانی	E5		
توقف جایگاه و نقش آفرینی بازیگران ژئواکونومیک جهانی	F1	بازیگران ژئواکونومیک جهانی	F
تغییر و کاهش نسبی نقش آفرینی بازیگران ژئواکونومیک جهانی	F2		
تداوم وضعیت موجود	F3		
افزایش نسبی نقش آفرینی بازیگران ژئواکونومیک جهانی	F4		
افزایش قابل توجه نقش آفرینی بازیگران ژئواکونومیک جهانی	F5		
ثابت ماندن ساختار ژئواکونومیک جهانی	G1	ساختار ژئواکونومیک جهانی	G
تغییر و کاهش نسبی جایگاه ساختار ژئواکونومیک جهانی	G2		
تداوم وضعیت موجود	G3		
تغییر و افزایش نسبی جایگاه ساختار ژئواکونومیک جهانی	G4-3		
تغییر و افزایش قابل توجه جایگاه ساختار ژئواکونومیک جهانی	G5		

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

شکل ۳: تخته سناریوهای با سازگاری قوی تأثیرات ژئواکونومیکی ناشی از شیوع کرونا

Scenario No. 1	Scenario No. 2	Scenario No. 3	Scenario No. 4	Scenario No. 5	Scenario No. 6	Scenario No. 7
ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی
ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی
ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی
ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی
ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی
ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی
ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی
ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی	ارزاد بود ارزاد جهانی کشور نسبی بود بود ارزاد جهانی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

نتیجه‌گیری

به‌صورت کلی می‌توان گفت ژئواکونومی دانش طراحی و باز آفرینی استراتژی‌های بازیگران در مناسبات فروملی، ملی، منطقه‌ای و جهانی با تأکید بر منابع جغرافیای قدرت که دارای ماهیت اقتصادی هستند می‌باشد (جان‌پرور، ۱۳۹۶: ۶۸). در ارتباط با تحولات ژئواکونومیکی ناشی از شیوع کرونا می‌توان گفت، دولت‌ها و شرکت‌های فراملیتی از مهم‌ترین بازیگران مطرح و تحت تأثیر قرار گرفته از آن هستند، از این‌رو این دو بازیگر مبتنی بر تحولات پیش آمده ناشی از کرونا باید استراتژی‌های خود را به‌نحوی پیش ببرند که کمترین خسارات را ناشی از این بحران داشته باشند، در واقع در شرایط فعلی این دو بازیگر سعی دارند که در شرایط پیش آمده کمتر ضرر کنند و موقعیت فعلی تراز تجاری خود را نگه‌دارند، بر این اساس بازیگران مطرح در بحث ژئواکونومی که دولت‌ها و شرکت‌های فراملیتی هستند باید استراتژی خود را بر اساس سناریوهای مختلف ناشی از شیوع کرونا تدوین کنند و این استراتژی‌ها باید به‌نوعی باشند که در آنها کوتاه‌ترین، کم-

هزینه‌ترین، کارآمدترین و آینده‌نگرانه‌ترین استراتژی ممکن در برابر تحولات پیش‌آمده ناشی از این ویروس باشد، مبتنی بر این مسئله ابتدا ضروری است که بازیگران مهم‌ترین تأثیرات ژئواکونومیک ناشی از شیوع کرونا را شناسایی، و مبتنی بر آن حالت‌ها و سناریوهای مختلف را پیش‌بینی و بر اساس آنها استراتژی‌های خود را پیش ببرند، به عبارت دیگر یک سازمان و یا یک بازیگر هنگامی می‌تواند بقای خود را تضمین کند که رویه‌ها و استراتژی‌های مختلفی را مبتنی بر تحولات آینده پیش‌بینی نماید و بر اساس آنها به جلو حرکت نماید. بر این اساس تحقیق حاضر ابتدا با بررسی منابع مختلف و متنوع به شناسایی مهم‌ترین پیشران‌های ژئواکونومیک ناشی از شیوع کرونا پرداخته و ۷ عامل کلیدی و مؤثر در تأثیرات ژئواکونومیک کرونا مشخص گردیدند، در گام بعدی همانگونه که گفته شد بازیگران بعد از آنکه تأثیرات اصلی را دریافتند، حالت‌ها و عدم قطعیت‌ها و به عبارتی سناریوهای مختلفی را باید بر اساس این تحولات داشته باشند؛ بر این مبنای بخش بعدی این تحقیق برای پیشران‌های کلیدی مؤثر بر وضعیت ژئواکونومیک جهان در پی شیوع کرونا و مبتنی بر نیاز بازیگران درگیر آن برای هر عامل کلیدی ۵ حالت و طیف مختلف را از سناریوی خوش‌بینانه تا بدبینانه در نظر گرفته شد که در مجموع ۳۵ حالت (عدم قطعیت) پیش‌روی بازیگران قرار دارد، در مرحله بعد این پرسش پیش‌روی بازیگران قرار می‌گیرد که اگر هر یک از این ۳۵ حالت اتفاق بیافتد، چه تأثیری بر وقوع یا عدم وقوع دیگر حالات ارائه شده دارد، بر این اساس پرسشنامه‌ای تدوین گردید و در اختیار متخصصان جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک قرار گرفت تا تأثیر هر یک از ۳۵ حالت مختلف را بر وقوع یا عدم وقوع ۳۰ حالت دیگر سنجیده شود، نتایج پرسشنامه نشان داد که از بین سناریوهای تدوین شده ۷ سناریوی قوی و محتمل و ۴۷۰۶ سناریوی ضعیف پیش‌روی، آینده تأثیرات ژئواکونومیک شیوع کرونا در جهان قرار دارد. ۷ سناریوی محتمل و مطلوب از ۳۲ حالت مختلف تشکیل شده است که وضعیت‌های نامطلوب بیشتر از وضعیت‌های مطلوب است. از ۳۲ حالت مختلف که در تخته سناریوهای مطلوب واقع شده‌اند، ۹ حالت مطلوب، ۱۶

حالت نامطلوب و ۷ حالت ایستا را داشته است. به عبارت دیگر از ۱۰۰ درصد حالت‌های موجود در سبد سناریوهای محتمل ۲۸٫۱ درصد وضعیت مطلوب و ۵۰ درصد نیز وضعیت نامطلوب داشته‌اند. در بین سناریوهای مطلوب، سناریوهای ۶ و ۷ بهترین و محتمل‌ترین سناریوی پیش‌روی وضعیت ژئواکونومیکی ناشی شیوع کرونا هستند که تمام حالت‌های آن مطلوب و نیمه مطلوب‌اند. در بین سناریوهای بحرانی، سناریوی ۴ و ۱ بدترین و محتمل‌ترین سناریوهای پیش‌روی بازیگران ژئواکونومیکی در پی شیوع کرونا هستند. نتیجه پرسشنامه نشان می‌دهد که امکان اتفاق حالت بحرانی بیشتر از احالات مطلوب است از این رو لازم است بازیگران مطرح ژئواکونومیکی همانند دولت‌ها و شرکت‌های بزرگ بین‌المللی به صورت کلی چهار استراتژی را پی بگیرند تا بتوانند تأثیرات ژئواکونومیکی کرونا را کنترل و مبتنی بر آن شرایط خود را وفق دهند و از زیان بیشتر (به دلیل زیاد بودن حالات و سناریوهای بحرانی) جلوگیری نمایند، این استراتژی‌های عبارتند از:

۱- تعدیل نیروها و مسئولیت‌ها: برای بازیگران ژئواکونومیکی درگیر در تأثیرات کرونا همچون دولت‌ها و شرکت‌های بزرگ چند ملیتی استراتژی اول تعدیل مسئولیت‌ها و نیروهای تحت امر است؛ این استراتژی در صورتی که وضعیت ژئواکونومیکی به سمت بحرانی‌تر شدن پیش رود گزینه اصلی پیش‌روی این دو بازیگر اصلی است؛ به عبارتی کم کردن از میزان هزینه‌های جاری و تا حد امکان کاستن از مخارج اضافی برای جلوگیری از زیان بیشتر اقتصادی توجیه‌کننده در پیش گرفتن این استراتژی در صورت بحرانی‌تر شدن وضعیت ژئواکونومیکی جهان ناشی از شیوع این ویروس توسط بازیگران خواهد بود. برای شرکت‌های چند ملیتی و بزرگ، این تعدیل نیرو ممکن است از شعبه‌های آنها در کشورهای کمتر توسعه‌یافته که سندیکاهای کارگری نقش و فعالیت کمتری دارند شروع شود و به فراخور تداوم و افزایش بحران این تعدیل نیرو به کشورهای توسعه‌یافته‌تر هم برسد؛ از سوی دیگر در پیش گرفتن این استراتژی از سوی شرکت‌های چند ملیتی می‌تواند باعث ایجاد مشکلات بزرگتری برای دولت‌ها به دلیل افزایش میزان بی‌کاران گردد و این

مسئله برای دولت‌ها در این برهه که خود نیز به نوعی در تلاش برای کاهش هزینه‌های جاری هستند مشکل ساز و بحران آفرین خواهد شد. به عبارت دیگر استراتژی دولت‌ها برای مقابله با زیان کمتر در صورت بحرانی تر شدن شرایط موجود کاستن از بار مسئولیت‌های هزینه‌بر است؛ همانند کاستن از بودجه نهادهای عمومی، مانند آموزش و پرورش، راه و شهرسازی و واگذاری واحدهای اقتصادی دولتی به بخش خصوصی، کاستن از کمک‌های بلاعوض یا وام‌های کم‌بهره به گروه‌های خارجی که به دلیل مقاصد سیاسی انجام می‌شد، به منظور کاهش هزینه‌های غیر ضروری و به نوعی این کار نیز مشکلاتی را در آینده سیاست خارجی دولت‌ها به وجود خواهد آورد. در زمینه این استراتژی برای کشور ایران به نظر دولت باید از تصدی‌گری مستقیم امور فاصله گرفته و حجم امور دولت و بروکراسی‌های موجود را به صورت‌های مختلف کاهش داده تا از بالا رفتن میزان هزینه‌های عمومی دولت در این شرایط جلوگیری نماید.

۲- تنوع بخشی به محصولات: این استراتژی در حالات مختلف بحرانی، ایستا و مطلوب از جمله بهترین استراتژی‌های ممکن برای ادامه بقای سازمان بازیگر اصلی است، در شرایط بحرانی که بر اساس نتایج تحقیق امکان اتفاق افتادن بیشتری دارد دولت‌ها به منظور تأمین مناسب مایحتاج اولیه شهروندان خود باید سعی در تنوع بخشیدن به سبد محصولات اساسی مردم داشته باشد، به عنوان مثال می‌توان گفت که کاهش تولیدات مواد اولیه جهانی دو نوع تأثیر را بر جریان فروشنده و خریدار این محصولات گذاشته است، با توجه به شرایط فعلی که قیمت مواد اولیه‌ای چون نفت پایین آمده، فروشندگان سعی در دستور کار قراردادن استراتژی کاهش مقدار تولید به منظور بازگشت قیمت نفت به قیمت سابق خواهند کرد (همچنان که نشست اوپک پلاس^۱ برای کاهش ۱۰ میلیون بشکه نفت در روز) در واقع هم اکنون تقاضای جهانی نفت به خاطر شیوع ویروس کرونا، قرنطینه نزدیک به نیمی از مردم جهان و سرانجام افت شدید اقتصاد جهانی، روزانه ۳۰ میلیون بشکه کاهش داشته و این

۱. گروهی از کشورهای تولیدکننده نفت عضو اوپک و غیر اوپک

کاهش سبب افت شدید درآمدهای کشورهای خواهد شد که متکی به فروش نفت هستند و در صورت تداوم این بحران ژئواکونومیک استراتژی این دولت‌ها باید تنوع بخشی به درآمدهای مالی خود از طریق دیگر باشد. برای کشورهای خریدار نفت نیز باتوجه به کاهش سطح تولید مشکلاتی را در پی خواهد داشت. به عبارت دیگر در فرآیند بحران ژئواکونومیک کرونا هر دو بخش عرضه و تقاضا آسیب می‌بینند. در بخش تقاضا با کاهش تقاضای خرید محصولات که در سبد مصرفی خانواده کالاهای اساسی محسوب نمی‌گردد به عبارتی شاهد تغییر رفتار خرید مشتریان مواجه خواهیم بود. و در بخش عرضه نیز با کاهش توان زنجیره تأمین، تعطیلی واحدها، کاهش فروش، کاهش بهره‌وری مواجه خواهد شد. بنابراین برای شرکت‌های چند ملیتی تنوع بخشی به محصولات و ارائه محصولات که در شرایط فعلی تقاضای بیشتری دارد. استراتژی ممکن برای تداوم بازیگری شرکت‌های بزرگ خواهد بود. در ارتباط با کشور ایران این مسئله نمود بیشتری دارد؛ زیرا اقتصاد تک‌محصولی ایران و وابسته بودن آن به انرژی‌های فسیلی و شکننده بودن اقتصادهای متکی بر آن به دلیل وضعیت تقاضای پیش آمده برای انرژی (کاهش تقاضا) با مشکلات عدیده‌ای روبه‌رو بوده است از این‌رو لازم است برای پایداری اقتصادی در شرایط مختلف دولت به سمت تنوع بخشی به صادرات و درآمدزایی اقتصادی روی آورد.

۳- تأمین مواد اولیه از کانال‌ها و بازیگران دیگر: در شرایط بحرانی که عرضه و تقاضا از حالت عادی خود خارج شده و دسترسی به منابع و مواد اولیه همانند سابق صورت نمی‌گیرد، استراتژی تأمین مواد اولیه از کانال‌ها و بازیگران دیگر گزینه پیش روی دولت‌های خواهد بود که به نوعی در تأمین مواد اولیه خود دچار مشکل شده‌اند و این مسئله باعث می‌شود که دولت‌ها به دنبال تأمین مواد اولیه خود از طریق بازیگران دیگر و یا راه‌های دیگر همانند تغییر رویه در نوع مصرف مواد اولیه مصرفی خواهند شد، در این زمینه می‌توان دو مثال از کشور چین و آمریکا زد؛ بر اساس آمارها و اطلاعات، حدود ۴۷ درصد درآمد سالانه شرکت‌های کوالکام و اینتل که قطعات الکترونیکی می‌سازند، از چین

می‌آید. چین همچنین دومین بازار بزرگ دنیا برای گوشی‌های شرکت اپل است و شیوع این ویروس به شدت بر فروش این شرکت تأثیر گذاشته؛ یا خودروسازانی مثل تسلا، فورد و فولکس واگن کارخانه‌های خود را در چین بسته‌اند. خودروسازی هیوندای یک قدم فراتر رفته و خط تولید خود را در کره جنوبی به خاطر کمبود قطعات به صورت موقت بسته است. کلیه این موارد روشن می‌کند که بازیگران متأثر از شرایط ژئواکونومیکی ناشی از شیوع کرونا مواد اولیه خود را از کانال‌ها و بازیگران دیگری تأمین نمایند، به عبارت دیگر وابستگی بیش از حد به محصولات اولیه از یک بازیگر خاص به ویژه برای بازیگری چون دولت‌ها مشکلات عدیده‌ای را مناسبات خود خواهد داشت و در شرایط مختلف می‌تواند باعث افزایش هزینه‌های تأمین و در مواقعی قطع چرخه تأمین مواد اولیه شود، از این رو بازیگران مختلف چه شرکت‌ها و چه دولت‌ها که به نوعی نمایندگان این شرکت‌ها هستند، باید استراتژی تنوع بخشی به تأمین نیازمندی‌ها را از کانال‌ها و بازیگران مختلف در شرایط و حالات مختلف را در دستور کار خود داشته باشند. در شرایط فعلی که تولیدات جهانی به صورت‌های مختلف متوقف شده و از سوی دیگر تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران شدت یافته، لازم است کشور در صورت بحرانی شدن شرایط از کانال‌های دیگری نیازمندی‌های خود را تأمین نماید.

۴- ابداع راهکار نو: ایده‌های نوین برای غلبه بر شرایط بحرانی همیشه یکی از راهکارهای برون‌رفت از مشکلات مختلف در طول تاریخ بوده است، این استراتژی برای بازیگران اصلی متأثر از شرایط فعلی می‌تواند بسیار مفید واقع شود، شاید با یک مثال بتوان این اهمیت این استراتژی را به خوبی بیان کرد؛ امروزه کلیه کشورهای و شرکت‌ها بزرگ با تمام توان در پی یافتن راه‌حلی جدید برای غلبه بر ویروس کرونا هستند و به نوعی در رقابت باهم قرار دارند تا با استفاده از روش‌های مختلف نوآورانه زودتر از سایر کشورها به واکسن این بیماری دست پیدا کنند. بر کسی پوشیده نیست که ساختن واکسنی برای مقابله با بیماری کرونا چه پیامدهای مثبت زیادی از لحاظ بین‌المللی و به تبع آن اقتصادی برای

دولت و شرکت دارویی خواهد داشت و یا ایجاد ایده نوینی در ارائه خدمات غیر حضوری در شرایط فعلی که اکثر کشورها مناطق خود را قرنطینه کرده‌اند، تا چه اندازه می‌تواند بر کاهش میزان زیان‌های اقتصادی دولت‌ها و شرکت‌های بزرگ تأثیرگذار باشد. در این زمینه دولت با حمایت‌های بیشتر از نخبگان و سازمان‌های دانش‌بنیان زمینه ارتقای نوآوری را در کشور ارتقا داده و فضای کشور را به سمت استفاده بیشتر از نخبگان سوق دهد.

در آخر می‌توان گفت همانگونه که در تعریف ژئواکونومی آورده شد، بازیگران سیاسی در پی یافتن بهترین استراتژی در مناسبات خود با استفاده از منابع جغرافیای هستند که دارای ماهیتی اقتصادی هستند؛ در شرایط فعلی که کرونا تأثیرات زیادی بر روی وضعیت ژئواکونومیکی کشورها گذاشته است، بازیگران مختلف به صورت‌های گوناگون در پی یافتن بهترین استراتژی برای غلبه بر شرایط فعلی هستند که ۴ استراتژی بیان شده از جمله کوتاه‌ترین، کم‌هزینه‌ترین، کارآمدترین و آینده‌نگرانه‌ترین استراتژی‌های ممکن پیش‌روی بازیگران مختلف ژئواکونومیکی هستند که می‌توانند داشته باشند، مسئله مهم در اینجا این است که بازگری موفق خواهد بود که بتواند با آینده‌نگری دقیق و با شناخت مشکلات بتواند همزمان چندین استراتژی را برای رسیدن به اهداف خود در پیش بگیرد.

منابع

- ۱) جان پرور، محسن (۱۳۹۶). ژئوپلیتیک برای همه، تهران: انتشارات انتخاب، چاپ اول.
- ۲) موسوی، میر نجف و کهکی، فاطمه السادات (۱۳۹۶). آینده پژوهی در آمایش سرزمین، تهران: انتشارات دانشگاه ارومیه، چاپ اول.
- ۳) موسوی، میر نجف؛ کهکی، فاطمه السادات و جلالیان، اسحاق (۱۳۹۶). «تدوین سناریوهای عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری استان آذربایجان غربی با استفاده از سناریو ویزارد»، فصلنامه گردشگری شهری، دوره ۴، شماره ۳، صص ۶۲-۴۹.
- ۴) موسوی، میر نجف؛ کهکی، فاطمه السادات؛ تقی لو، علی اکبر و قادری، رضا (۱۳۹۷). «تدوین سناریوهای تحقق پذیر آمایش سرزمین (مطالعه موردی: استان خراسان رضوی)»، فصلنامه آمایش سرزمین، دوره ۱۰، شماره ۱، صص ۹۱-۶۵.
- 5) Aaltola, Mika et al. (2014). 'Towards the Geopolitics of Flows: Implications for Finland'. FIIA Report 40.
- 6) Bell, W. (2008), Foundations of Futures Studies: History, Purposes and Knowledge New Brunswick, NJ: Transaction, (In Persian)
- 7) Fernandes, Nuno, (2020). Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID-19) on the World Economy (March 22, 2020). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3557504> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3557504>
- 8) Fjäder, Christian. O. (2018) (forthcoming). 'Interdependence as Dependence: Economic Security in the Age of Global Interconnectedness'. In Geo-Economics and Power Politics in the 21st Century: The Revival of Economic Statecraft, edited by Mikael Wigell, Sören Scholvin and Mika Aaltola. London: Routledge
- 9) Luttwak, Edward N. (1990). 'From Geopolitics to Geo-economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce'. National Interest 20: 17-23
- 10) Khan, Naushad and Fahad, Shah and Faisal, Shah and Naushad, Mahnoor, Quarantine Role in the Control of Corona Virus in the World and Its Impact on the World Economy (March 18, 2020). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3556940> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3556940>
- 11) Khan, Naushad and Fahad, Shah and Faisal, Shah and Naushad, Mahnoor, Quarantine Role in the Control of Corona Virus in the World and Its Impact on the World Economy (March 18, 2020). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3556940> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3556940>

- 12) Khan, Naushad and Naushad, Mahnoor and Fahad, Shah and Faisal, Shah and Muhammad, Anees, COVID-2019 and World Economy (April 1, 2020). Journal of Health Economics, Forthcoming. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3566632> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3566632>
- 13) Kvinikadze, Giorgi (2017). Towards a reconceptualization of geo-economics: evolution of concept definition, See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/318650324>
- 14) Glenn., J., & Gordon. T. (2003), A Tool-Box for Scenario Planning, CD ROM, the Millennium, Project. American Council for the United Nations University.
- 15) Leonard, M. (2015). Geo-politics and Globalization: How Companies and States Can Become Winners in the Age of Geo-economics. In the book: Geo-economics Seven Challenges to Globalization. Available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Geo_economics_7_Challenges_Globalization_2015_report.pdf
- 16) Thirlwell, Mark (2010), The Return of Geo-economics. Interpreter, Lowy Institute for International Policy, May 24, 2010
- 17) INMAN, P. (2020). Coronavirus 'could cost global economy \$1.1tn in lost income'. The Guardian, Wed 19 Feb 2020
- 18) Lorot, Pascal (2001), "La géoéconomie, nouvelle grammaire des rivalités internationales," L'information géographique 65, No. 1 (2001), 43-52.
- 19) Roney., C. W. (2010), Intersections of Strategic Planning and Futures Studies: Methodological Complementarities. Journal of Futures Studies, 15 (2), 71-100.
- 20) OECD Interim Economic Assessment Coronavirus: The world economy at risk (2020).
- 21) UNCTAD/GDS/INF/2020/1 (2020).
- 22) Stilwell, F. (2006). Political Economy: The Contest of Economic Ideas. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.
- 23) Smelser, N. J., and Swedberg, R. (1994). The Sociological Perspective on the Economy. In Smelser, N. J. and Swedberg, R. (eds.), The Handbook of Economic Sociology (pp. 3- 26). Oxford: Oxford University Press.
- 24) Soysa, Indra de, Tor Georg Jakobsen, and Marthe Holum (2017). FREE-MARKET CAPITALISM, INTERPERSONAL TRUST, AND TRUST IN POLITICAL INSTITUTIONS: A MULTILEVEL EMPIRICAL

-
- ANALYSIS, 1994–2014, Journal of Globalization Studies, Vol. 8 No. 2, November 2017 3–13.
- 25) Scholvin, Sören, Mikael, Wigell (2018). GEO-ECONOMICS AS CONCEPT AND PRACTICE IN INTERNATIONAL RELATIONS, APRIL 2018
- 26) Wigell, Mikael and Ana Soliz Landivar. (2018). (forthcoming). 'China's Economic Statecraft in Latin America: Geostrategic Implications for the United States'. In Geo-Economics and Power Politics in the 21st Century: The Revival of Economic Statecraft, edited by Mikael Wigell, Sören Scholvin and Mika Aaltola. London: Routledge.
- 27) Youngs, Ana, Martiningui, Richard (2011), "Geo- Economic Futures," in Challenges for European Foreign Policy in 2012: What kind of geo-economic Europe? Madrid: FRIDE
- 28) Zandi, Mark (2020). Coronavirus: The Global Economic Threat, MOODY'S ANALYTICS

